

„Festen“

Af Brian Moeran

Brian Moeran er født i 1944 i England, men er egentlig irer, og har stadigvæk irsk pas. I sin ungdom søgte han at blive helikopterpilot i Royal Navy, senere optrådte han som komiker på japansk tv, før han begyndte at studere japansk og antropologi på The School of Oriental & African Studies under London University. Han blev Ph.D. i 1980 på et arbejde om japansk keramik (Folk Art Potters of Japan, Curzon Press 1997). Han har siden skrevet meget om reklame, medier og folkekultur i Japan og andre dele af Asien. Han har været professor i japanske studier ved universiteter i London og Hong Kong og professor i japansk antropologi ved universitetet i London. I øjeblikket er han professor (kultur og kommunikation) på Handelshøjskolen i København.

Velkommen til Festen. Velkommen til alle i den europæiske familie. Vi har hørt på en række taler, og nu er det så min tur til at rejse mig op, rømme mig og slå på mit tomme vinglas for at tiltrække jeres opmærksomhed. Hello til alle. Jeg er ked af at skulle forstyrre konversationen, men jeg har tænkt mig at sige nogle få ord som en mand, der er født og opvokset i England, men som forlod landet, så snart han kunne i en alder af tyve år, og derefter har tilbragt et par år i Spanien, nogle flere år i Grækenland, femten år i Japan og et halvt dusin år i Hong Kong, før jeg bosatte mig og arbejdede i Danmark. For at fuldende beskrivelsen af mit kosmopolitiske liv lidt mere, bør jeg måske tilføje, at jeg er den stolte indehaver af et irsk pas, idet min far var født i Dublin (for øvrigt i det samme hus som maleren Francis Bacon boede i). Hvorfor stolt? Fordi vi irere i hvert fald kan drikke alle jer danskere under bordet. Statistikken understøtter min påstand. I gennemsnit konsumerer vi 151 liter rigtig øl om året - jeg mener selvfølgelig Guinness. Det er godt tyve liter mere end vores europæiske allierede, tyskerne, og det er tredive mere end en gennemsnitsdansker. Så meget for vikingekulturen. Vi keltere kan lære jer et og andet, hvis I ellers bryder jer om at lære. Det andet jeg som irer er stolt af, er, at det, trods alle odds (medregnet det britiske), er lykkedes os ikke blot at tilslutte os den europæiske union, men dernæst at kunne nyde gavn af alle de muligheder, som EU gav os helt der ude i den yderste nordvestlige del af unionen. Meget er forandret. Vi er ikke længere slet så imponerede, hver gang lokale pinger passerer os i deres biler. Og vi er heller ikke så respektfulde over for den gejstlige øvrighed, som vi var engang, selv om der her stadigvæk

skal slås et slag. Det mener i hvert fald nogle af os. Og vi er blevet af med alle æslerne - alene i Tipperary County omkring 50.000. Jeg siger ikke, at vi er fuldkomne. Vi er kommet et godt stykke vej, men der refterer endnu meget med hensyn til sociale problemer som aborter, racisme (jo vist, yndlingstemaet også i Danmark) og meget andet. Men i det mindste har vi i Mary Robinson en meget dygtig præsident. Hun har ikke tabt mælet, siden hun kom til magten, sådan som det på en vis måde skete for Margaret Thatcher. Det er virkelig sandt. Til hendes store ros skal det siges, at hun har klaret at arbejde intelligent som menneske og som kvinde i sin regeringstid. Det er mere end man kan sige om en af jeres mere ekstreme partiledere her i Danmark. Ikke sandt? Men nok om det. Jeg er her for at holde en tale, eller for at være mere præcis, så drejer det sig om to taler. I kan se dem her. I min ene hånd holder jeg en grøn tale, i en anden en gylden. Hvad vælger I? I foretrækker den grønne. Et rigtig godt valg om jeg så må sige, og meget taktfuldt, at I vælger mit lands nationalfarve. Lad mig udbringe en skål nu som tak. Skål!

Hvad står der så i min grønne tale? Lad os se. I har valgt talen med et smukt indhold. Det er en kort tale - alt sammen om danskerne og hvilket vidunderligt folk I er, når vi møder jer ovre hos os. Jeres engelsk er imponerende, ikke sandt? Det strømmer så flydende ud ad munden. Naturligvis har I den specielle accent, som er fælles for alle danskere. Men det er let at forstå - lettere end det undertiden kan være at forstå sine egne venner, når de først har tanket op på en irsk pub. Den konforme måde I kommunikerer på, gør jer til glimrende ledsagere i en restaurant eller på en pub. Og I er ikke nærige som briterne, som altid tæller deres Euroer. Hovsa! Undskyld, jeg mente pennies. I hvert fald vi holder af jeres selskab, jeres høflighed, jeres uddannelsesniveaue og jeres sociale bevidsthed. I synes at være besindige mennesker og følsomme, den slags mennesker, som alle kan tale med, og som man kan omgås uden alt for mange problemer.

Vi holder også af den måde I holder på jeres eget. I har en sund mistro til og afsky for hierarki. I behandler alle ud fra deres personlige fortjenester uden at gå for meget op i problemer med klasse og status og alt det, som er forbandelsen ved f.eks. at leve i et land som England. Og som irer med et stærkt element af anarki i blodet, kan jeg ikke andet end bifalde en sådan holdning. Om blot tyskere eller englændere kunne opføre sig lige sådan! Og I har ingen tvangsforestillinger om sex. Det er stort for os, som må kæmpe med den katolske kirke. Danske kvinder har ry for at gå lige til sagen. Du ved mere eller mindre, hvor du står, når du begynder på en flirt. Det sparer en mængde tid og energi og tillader dig så at sige hurtigt at nå til målet. Intet under, at alle disse machomænd ved Middelhavet savler i samme øjeblik de opdager en dansker ved stranden eller på baren. De regner med at kunne få et nemt knald.

Men hvad de ikke gør sig klart, er relationerne bagefter. Det er noget helt andet. Her står den danske kvinde på

begge ben. Der er tale om lighed mellem mænd og kvinder. Hun accepterer ikke at blive tyranniseret til at gøre, hvad hun ikke selv vil. Kvinderne sidder ikke hjemme for at se efter børnene, mens far arbejder og tjener nok til at kunne forsørge familien. Det er ikke deres liv. Kvinderne er i enhver henseende lige så gode som mænd, og det vil være klogt ikke at glemme det.

Så det er et rigtig godt folk vi har med at gøre. Vi behøver flere af dem i Europa. Det er den slags folk vi kan tolerere og acceptere. Så hvorfor i alverden stemte I imod den fælles euro? Jeres stemme risikerer at gøre et todelt Europa mere sandsynligt, og kan dermed skade idealet af en union - hvilket er ganske ironisk i betragtning af jeres sans for lighed og retfærdighed. I har noget at svare for, når I en skønne dag kommer til perleporten, og Vorherre spørger jer, hvad I har gjort for andre folk her på jorden. Skål!

Og hermed sluttede min grønne tale. Den handlede om en særlig slags danskere, som blander sig med andre europæere uden for deres egne normale sociale og kulturelle omgivelser. Det er også den slags danskere, som man kan støde på ud på sommeren efter en lang tør, solrig periode, hvor folk ellers kaster noget af deres Hamlet-lignende tungsind af sig såvel som deres håndervridende mangel på evne til at kommunikere. Men er disse kosmopolitiske sommerdanskere typiske? Hvad med danskerne hjemme i de mørke vinter måneder, der slæber sig af sted i en uendelighed lige så trøstesløs som regnen i Irland? For at svare på dette vil jeg gå videre med min anden tale, den gyldne tale.

Jeg er bange for, at den ikke er slet så smigrende. Igennem de sidste fem år har jeg haft lejlighed til at iagttage jer - det er alt, hvad jeg kan gøre. For selv om I tolererer fremmede, engagerer I jer ikke i dem. Når jeg møder jer på gaderne eller på offentlige pladser, når jeg går på arbejde eller en sjælden gang træffer jer i jeres hjem, så ender jeg uundgåeligt med at drage nogle få foreløbige konklusioner om jer som folk. Sådan er det. I vil gøre det samme, hvis I kom til at leve i Irland. Jeg tror jeg vil begynde med familien, fordi det forekommer mig, at familien er basis for det danske samfund. Det betyder, at hver dansker har to familier, - den ene på mors side, den anden på fars, og det er kun disse to familier, der betyder noget, indtil han eller hun er blevet stor nok til at få sig en kæreste, og dermed kommer ind i en ny familiecirkel. Det er ikke så forskelligt fra andre samfund, hvor familien også har en tilbøjelighed til at udgøre en meget konservativ form for social enhed. Den danske familie udelukker i utrolig grad andre. Den splitter samfundet ad i fragmenterede, atomiserede enheder, som sjældent kan finde nogen grund til at gå ind i en større sammenhængende social gruppe. Familieidealet er så stærkt, at det f.eks. hindrer dannelsen af en særlig arbejdskultur, som kunne tillade danskerne at blive optaget i andre miljøer og dermed få udvidet deres horisont. Det betyder også, at hvis du ikke har familie i Danmark, lever du et ret isoleret liv. Det

samme kan gælde den udlænding, som gifter sig med en dansker, og dermed kun er knyttet til én familie. Samtidigt er den måde, familiemedlemmer kommer sammen på, ofte lidt mærkværdig. De fleste familier har deres op- og nedture, deres specielle humor, deres holdninger, deres egne sammenkomster og deres indbyrdes skænderier. Men de familier jeg kender, anvender megen tid og energi på at skabe et miljø med glade sammenkomster og gode relationer indbyrdes, hvor enhver støjer meget og ikke rigtig lytter til, hvad de andre siger. Ved familiesammenkomster - måske netop fordi det er familiesammenkomster - synes folk ikke at ville vide noget om, hvad deres søskende, nevøer eller børnebørn spekulerer på, er bekymret over eller i det hele taget, hvad de foretager sig til daglig. Der er ingen form for nysgerrighed. I stedet er familien optaget af at opretholde en ydre skal af harmoni, ganske som i den vidunderlige film „Festen“, hvor skallen pludseligt kan krakelere i form af gensidige beskyldninger og udvikling af skamfølelse. Denne form for skal, som I elsker at kalde „hyggelig“ kan næsten forekomme os andre farceagtig, fordi vi ikke er tilstrækkelig programmeret til de sociokulturelle nuancer i dette „at være dansk“. Jeg husker, hvordan jeg et års tid arbejdede i et nyetablereret forskningscenter i København, hvor det vigtigste punkt på møderne mellem ti ansatte forskere og direktøren lige fra starten var at diskutere, hvordan vi skulle spise frokost sammen. Skulle vi hver medbringe vores egen frokost? Absolut ikke. Skulle vi alle gå ud for at spise sammen? Et nydeligt forslag, men alt for dyrt. Skulle vi hyre én til at lave frokost til os? En god ide, men hvem? Kunne vi finde nogen til en overkommelig pris? Nej. Hvordan skulle vi så indtage frokost sammen? Spørgsmål som disse optog centrets samlede hjerneressourcer i de første fire måneder af dets eksistens. Vi diskuterede aldrig, hvad vi skulle forske i, og hvad vi burde diskutere. Et resultat af jeres fokus på familiens eget private kongerige er, at de fleste danskere på offentlige steder opfører sig på en måde, som set ude fra ofte forekommer mærkværdig og utilstrækkelig. I har f.eks. slet ingen ide om, hvordan man præsenterer folk for hinanden. I forventer de må tale for sig selv. I siger sjældent „tak“, når I kommer ud for høflig behandling, f.eks. møder en person, der åbner døren for jer. I står med jeres cykler midt ude på fortovet eller i døråbningen, så det er praktisk talt umuligt at komme forbi. I holder som regel ikke tilbage for folk, der søger at forcere vejen i en fodgængerovergang (det gælder såmænd også de biler, som politiet kører i, disse betydningsfulde opretholdere af lov og orden). Og I kører i midterbanen på motorvejene, og kører ikke ind til højre for at lade andre passere. Alle disse midtpå-vejen-kørende-bilister vil være sikre på, at I alle kører med samme hastighed. At være „hyggelig“ betyder ikke, at I i praksis er særligt gode til at magte hverdagens relationer. I har i hvert fald problemer med de tætte relationer. I synes at have stort besvær med at omsætte lighedsidealene i praksis, når det gælder relationer mellem mand og kvinde.

Hvordan kan man ellers forklare de høje procenter for skilsmisse og partnerskift i Danmark? Ulykkeligvis, i Danmark som andre steder (Mrs. Thatcher er mit vidne), synes ønsket om lighed mellem kvinder og mænd at ende med, at kvinder opfører sig mere som mænd end som kvinder. Man kan se det på, hvordan kvinderne kæderyger, og hvordan de elsker at skælde ud på den etniske buschauffør, der f.eks. har glemt at lukke busdøren, eller hvordan de skælder ud på en fremmed cyklist i fortovsområdet i indkøbscentret. I er også ekstraordinært uhøflige over for fremmede (jeg mener folk, der ser anderledes ud som f.eks. sorte, folk fra Middelhavslandene, asiater m.fl.). Jeg overhørte engang en dansk kvinde i et tog beordre en japansk mor til at tale dansk til sin seks år gamle søn, fordi „hun nu lever i Danmark“. Er dette et udtryk for nationalisme, racisme, ren og skær ufølsomhed, almindelig uhøflighed eller en kombination af alle fire forhold?

Og dog - i al almindelighed - siger ingen af jer noget indholdsrigt. Vel, I taler, men I synes ikke at have ret meget på hjerte ud over almindelig høflighed eller vrisne beklagelser. Det er sjældent at møde en god historiefortæller eller én, som kan fortælle en god vittighed. Og folk synes ikke at ville engagere sig i politiske diskussioner eller noget, der ligner det - bortset fra lejlighedsvis ydmygende kritik af nogle politikere. I kan ikke rigtig klare den finere ironi, heller ikke selv om I foregiver at elske den form for humor, som Monty Python står for. Når det gælder bitter sarkasme, så er I på hjemmebane - endnu mere end selv den britiske overklasse. I ved hvordan I skal få folk ned med nakken. Men evnen til at få andre ned med nakken indebærer, at I selv må være meget bedre end jeres offer, ikke sandt? Kan I forklare mig den gåde ved lejlighed næste gang vi får en drink sammen?

Jeg gætter på, at det er lighedssyndromet, der får jer til at ønske, at ingen - og jeg mener ingen - kommer foran. På dette tidspunkt elsker I at citere den gode gamle jantelov, som retfærdiggør jeres optræden. Men I er ikke det eneste folk i verden, der udøver den form for sociale og moralske sanktioner. Japanerne elsker f.eks. at citere et ordsprog om neglen, der stikker så langt frem, at den må klemmes tilbage, men japanerne opmuntrer nu også folk til være anderledes, og de er i det hele taget langt mere tolerante end danskere.

Så hvad betyder denne holdning om, at I alle skal være det samme som alle andre? Sund fornuft fortæller os ellers, at vi er ikke ens. Ingen af os er det, og ingen af os kan blive det, så længe undfangelsen fortsætter som den gør, og vi ikke begynder at kloner kopier af f.eks. George (glem ikke dobbelt W) Bush. Så hvordan forholder I jer til det faktum, at nogle folk er bedre eller dårligere til nogle ting end andre? Det er et faktum, at det ved I ikke, hvordan I skal tackle. I bedste fald fører jeres forestillinger om lighed til stress, fordi intet bliver gjort ordentligt (tænk blot på de forfærdelig langsomme ekspeditioner i supermarkedskøen, som I står i hver eneste dag). I værste fald giver det

hæmnings. F.eks. havde jeg en censor, der ønskede at dumpe et af de studerendes projekter, fordi det var „anderledes“ end alle de andre projekter han havde gennemgået, og „som et resultat“ deraf ikke svarede til reglerne. Mærkelig logik, selv for en irer! Dette at være ensartet befordrer middelmådighed. Nu gætter jeg på, at I vil sige, at middelmådighed er, hvad vi gør det til, men efter min opfattelse er middelmådighed det, systemet opmuntrer til. Personalemæssigt er der en tilbøjelighed til kun at ansætte medarbejdere inde fra universitetet eller handelshøjskolen, og ganske særligt til at ignorere folk, der kommer fra andre lande. Der er nogle organisatoriske årsager til dette, der har at gøre med manglen på et internt forfremmelsessystem, men det „hyggelige“ princip er fremherskende. De, som har „udstået deres læretid“, og som har vist sig som „flinke fyre“ skal belønnes, og naturligvis ved I jo aldrig, hvad slags person den fremmede er. Som de siger på engelsk: „Better the devil you know, than the one you don't“. Så lektorer bliver professorer, og Ph.D.-studerende bliver lektorer mere for deres egen skyld end for deres intellektuelle kvaliteter. Det er en måde at sørge for, at ingen laver rav i den. „Good old hyggelige rules OK“.

Og hvad betyder alt dette på langt sigt? Et snæversyn hos akademikere, som ikke burde være karakteristisk for videregående uddannelse; en frygt for folk, som kunne forstyrre deres intellektuelle selvtilfredshed; og således en form for middelmådighed (for Guds skyld ingen, der brillerer). Det sikrer, at de yngre generationer sjældent får lejlighed til at udvide deres intellektuelle horisont. Men hvis vi ikke hjælper de unge, hvad er så formålet med uddannelsen? Kan I fortælle mig det? Og på hvilken måde er det så, at lærere ikke hjælper unge danskere med at udvikle sig? Ganske enkelt ved ikke at være skrappe nok overfor dem. I er skræmte fra vid og sans over for konfrontation. Jeg har været censor i en mundtlig eksamen, hvor en student protesterede mod karakteren (et nital, efter min mening en rigtig høj karakter). Eksaminator sendte hende bort, hvorefter han sagde til mig: „Hun har ret. Det bør være et tital“. Da jeg spurgte hvorfor, kunne han ikke komme med et eneste argument for at hæve karakteren (vi blev ved nitallet). Som han sagde senere på dagen, ønskede han at undgå en konflikt, og være fri for besværligheder. Så han var parat til at lade hver eneste studerende bestå. „Mit job er at gøre dem tilfredse“, forklarede han. Den form for middelmådighed bliver ikke modarbejdet, men derimod aktivt støttet af en regering, der finansierer uddannelsesinstitutioner efter hvor mange studerende, der ikke dumper, men består. Hvem kan forvente en høj standard i omgivelser, der insisterer på ensartethed? Ensartethed er ikke i sig selv - og kan aldrig blive - en standard.

Jeg kunne blive ved, men der er grænser for den mængde kritik, som I er parat til at stå model til, og det er fair nok. Men i det lange løb gætter jeg på, at vi må spørge os selv: Har I virkelig et samfund, som kan føje

noget særligt til det vi alle efterspørger i det nye europæiske mix? Personligt har jeg nogle alvorlige reservationer over for, hvordan I giver jer i kast med tingene (ganske vist har jeg haft det på samme måde i Irland, i England og i Japan, dvs. alle de lande, hvor jeg har haft det held at bo i en periode). Jeg har - dybest inde - en fornemmelse af, at I kender svagheden ved jeres eget system, og at det var det, der ubevidst fik jer til at stemme om EU, som I gjorde sidste gang. I er i al hemmelighed alvorligt skræmte over at kunne blive afsløret over for det øvrige Europa, og derfor finder I på en række undskyldninger for, hvorfor I ikke helhjertet skal gå ind i EU (dronningen, skatterne og velfærdssystemet). Dette er virkelig en skam, for jeg tror alligevel - som jeg sagde i min grønne tale - at I kunne tilføre den europæiske fest en del. Samtidigt er der trods alt en ting, jeg kan lide at se. Det er et skift fra tolerance til accept - af folk, af situationer og af nye ideer. I er for det meste tolerante, og det er godt nok, så længe det rækker. Men vi har også behov for at lære accept af, hvad der er anderledes, fremmed og uventet. For det meste tror jeg, at europæere accepterer jer danskere, så hvorfor accepterer I ikke os europæere? Godt! Talen er færdig, og jeg kan sidde ned. Men jeg løfter mit glas i håb om, at I får en fornuftig debat om Europa. Det gælder jer alle. Og det er mit håb, at debatten må blive fri for alle de forudfattede meninger.

Oversat fra engelsk af Torkil Morsing